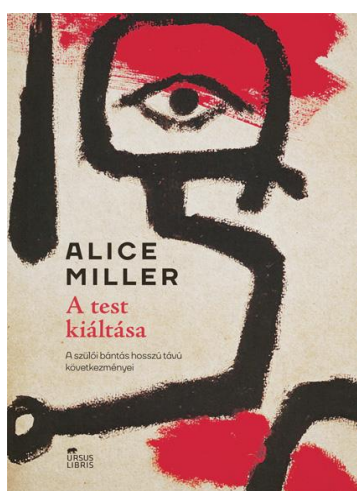

Mislai Attila

Az abúzus teológia veszélyei

Kritikai észrevételek Alice Miller: A test kiáltása című könyvéhez

A tehetséges gyermek drámája, vagy a Kezdetben volt a nevelés régi lelkes olvasójaként örömmel vettem kezembe, hogy annál nagyobb csalódással tegyem le végül a könyvet. Miller újabb kötetével nem csupán az a baj, hogy a romantikus mítoszképzés elfogultságainak, csúsztatásainak és végletes leegyszerűsítéseinek tárháza, hanem hogy mindez olyan megfellebbezhetetlen, militáns hangütés mellett jelenik meg, ami az érintett fontos kérdések kibontására és megértésére irányuló minden párbeszédet, ab ovo, lehetetlenné tesz.

Miller kendőzetlen, önmagától megittasult, nyers indulata, mely egyszerűen saját intenzitását, projekciói káprázatát teszi meg prófétikus szentenciái egyetlen igazságkritériumának, komplett abúzus-teológiát hoz létre, szakralizált bűnnel, bűnösökkel, összeesküvés-elmélettel, exkommunikációval, katekizmussal, átkokkal, megtisztulással, rituális hitvallással, megváltás-elmélettel és megtérés-fenomenológiával, ahol az üdvözülés egyetlen keskeny ösvénye felett engesztelhetetlen apostoli tekintete örökös. Így facsarul ki a legnemesebb szándék, s válik maga a szerző, ironikus módon, az általa sokféleképp leleplezett mechanizmus, az elfojtott visszatérésének ingerlő példájává.

A recenzens két ok miatt van igazán nehéz helyzetben. Egyrészt Millernek kritikai értelemben olyan mélyen és átfogóan igaza van (a téma jelentőségét, a gyermekkori szenvedés trivializálásának és elhallgatásának veszélyeit, a szülő elfojtott gyűlöletének patogén szerepét, a terápiás és társadalmi intézmények vakfoltjait és képmutatását, a dogmatikus gondolkodás kontraproduktív következményeit stb. illetően), hogy az könnyen elfedi, mennyire nincs igaza a részletekben, az érvelés logikájának felépítésében, s így végső következtetései érvényességi körének kijelölésében sem. A dogmatikus gondolkodás felszámolásában nem jutunk előre úgy, ha dogmát cserélünk.

Másrészt azzal, hogy a terápiás diskurzust feltétel nélkül és mindenestől morális háborúja stratáriális nézőpontja alá rendeli (az ő szavaival élve „a terápia az erkölcs diktátuma alá kerül”), s az így létrehozott végletekig polarizált térben semmiféle objektivitásra törekvő, istenments, kritikai észrevételnek helye nem marad. Megkülönböztetést bevezetni, kétséggel élni, historizálni és kontextualizálni a szent háborúban eretnokséggel ér fel. Aki nincs velünk, az ellenünk van.

(Nem véletlen, hogy az önreflexióból építkező, perspektívák játékból táplálkozó ironia pusztán irodalmi létezése, szakmunkában teljességgel szokatlan módon, újra és újra, hevesen utálkozó prédikátori kirohanásokra készíti.)

„Nincs szükségünk bonyolult lélektani elméletekre”, „a felnőttek óvakodnia kell az objektív értékeléstől, mert csak zavart okoz”, hirdeti büszkén, s ebben legalább mindvégig következetes marad: nyoma sincs könyvében az emberi életvilág történelmi korokon átívelő, folyamatosan változó jelenségeinek bonyolult természetére és összetett determinációjára vonatkozó belátásnak. Legyen elég itt arra utalni, ahogyan egyetlen mondattal félresöpri a társadalmi feszültségek, a munkanélküliség, a szegénység, a házastársi konfliktusok, és általában bármiféle nehéz élethelyzet szerepét az erőszak kialakulásának magyarázatában.

A distinkciókra érzékeny, történetileg iskolázott kritikai gondolkodás demokratikus berendezkedése helyébe Millernél az érzelmek totalitarizmusa lép: az érzelmek (szubjektív) igazságok, a felnőtt aktuális érzései „kulcsok a gyermek hajdanvolt erős, egyszerű és vitathatatlan érzéseihez”, a test („true self”) üzenetei egozetikai erőfeszítés nélkül, közvetlenül olvashatók, s az így megmutatkozó „igazság” történeti valóságként kezelendő. Amit érzek, igaz, a végső bizonyíték: „az álmaim, a festményeim, s nem utolsósorban a testem jelzései”/„my dreams, my painting, and not the least the message of my own body”. Mármost, „a test sosem hazudik”, „az igazság szabaddá tesz”, s a próféta ismételt ígérete szerint küszöbön az üdvözülés: a megtéréssel minden tünet „azonnal feloldódik”. Az olvasóban pedig lassan feldereng, hogy a hitvallás, amire itt fenyegetésektől övezve felszólítatik („egy nap mindenki kénytelen szembesülni a saját igazságával”) nem egyéb, mint az emocionalitására csupaszított, testébe zárt, magányos szubjektum minden transzcendens vonatkozástól megfosztott, heroikus önfelmagasztosítása.

Érthető, miért lesz az eretnység végső, elfogadhatatlan formája a gondolat, hogy igazi szelf talán nem is létezik, vagy „nem egészen úgy” létezik, ahogy Miller állítani szeretné. Egy szerzőtől, aki magát a fogalmat ártatlanul „félrevezetőnek” merészelt nevezni, nem áll azonnal és habozás nélkül minden erkölcsi integritást és terápiás felhatalmazást megvonni: „Milyen eséllyel találhat rá a felnőtt páciens gyermekkora elfeledett valóságára ilyen terápiás beállítódás mellett? Hogyan ébredhet gyermekkori hatalomfosztottsága tudatára?”/„With therapeutic care based on such an attitude, what chance would adult clients have of identifying their childhood reality? How could they gain awareness of the powerlessness they experienced as children?”

A fékezetlen harag homályos közegében minden magyarázó struktúra összeomlik, s az egynemű masszában elvész az igazságosságra, mint a kapcsolatok szabályozását vezérlő konszenzuális princípiumra, a hatalomgyakorlás társadalmi praxisának sokarcú és változó formáira, vagy az igazi szelf (a valóság) metafizikai természetére vonatkozó tradicionális kérdés minden belátása. Az indignáció mámorában nem bajlódunk holmi ontológiai, episztemológiai, vagy morális nézőpontok síkjaival. Ne feledjük, a megkülönböztetés árulás.

Elég az érzés, hogy igazam van, s az igazság nevében azután minden eszköz igazolhatónak tűnik. Kérdéses állítások („az emberiség 90%-át verik gyermekkorában”/„about 90% of the population of the world are beaten in childhood”) és leplezetlen csúsztatások követik egymást, kulcsfogalmak tartalmának az értelmezhetetlenségig való felhígításával találkozunk („a szülői kegyetlenség nem mindig fizikai .... leginkább a kommunikáció és a kedvesség hiányaként jelentkezik, amikor elfeledkeznek a gyermek

szükségeiről”/„*parental cruelty doesn't always take a physical form ..... It can manifest itself **above all in the absence of kindness and communication** (kiemelés tőlem), *in oblivion to the needs of the child*”, ahol elindulunk a kegyetlenségtől, kínzástól és bántalmazástól, majd szinte magától értetődően egyre nagyobb és egyre áttételesebb területei kerülnek elő a szenvedésnek, mígnem egyetlen mondaton belül elvész az eredendően erős értelem, s végül már nem tudható, mire vonatkoznak pontosan a szigorú passzusok. Végére is, kínzástól a „nem kedvességig” hosszú út vezet az élmény fenomenológiája, és valószínűsíthető felnőttkori következményei tekintetében egyaránt).*

Nincs hiány naiv tézisekből (az igazság természetéről, a test romantikus, az idealizált gyermek fejlődés-lélektanilag tarthatatlan képére támaszkodó megszemélyesítéséről), ex katedra kinyilatkoztatásokból (gyermekkor, betegség és halál közötti, az abszurditásig menően direkt összefüggésekről, vagy az emlékezet működéséről: „*a test sejtjeiben tárolja az egész élettörténetet*”), szimpla etiológiai elméletekből („Nincs olyan tömeggyilkos, vagy sorozatgyilkos, aki gyermekként ne esett volna mindenféle megalázás és pszichés gyilkosság áldozatává”/„***There is not one single*** (kiemelés tőlem) *mass murderer or serial killer who as a child was not the victim of all kinds of humiliations and psychic murder.*”), önellentmondásokból (a „*szadistákat szadisták nevelnek*” tétel igazolásakor Auschwitzra, Ruandára és az emberi kegyetlenség más, történelmi léptékű példájára hivatkozni saját logikája mentén bizonyul tarthatatlannak: „Abszurd úgy értelmezni a népirtások és általában véve az erőszak elszaporodását, amire a közelmúltban mondjuk Irak szolgáltatott példát, mintha destruktív gének következménye lenne. Miért született volna egyszerre oly sok ember ilyen genetikai örökséggel Hitler, vagy Milosevics korában?”/„*It's absurd to interpret genocide or the increase of violence, say in present-day Iraq, as a consequence of destructive genes. Why should so many people with destructive genes have suddenly been born in the era of Hitler or Milosevic?*”

Millernek igaza van, a történelem nem magyarázható semmiféle „*genetic fallacy*”-val /ugyan miért szaporodnának fel hirtelen a szadista gének?/, de ugyanez áll az alternatívaként felkínált milleri „abúzus-fallacy”-ra is /ugyan miért szaporodnának fel hirtelen a gyermekkori bántalmazás esetei kontinentális méretekben?/, de nem riad vissza a hamisítással határos bornírt leegyszerűsítéstől sem.

Mi másként értelmezhetnénk diadalmas megállapítását, miszerint a pszichodinamikus terápiákat általában jellemző neutralitás egyetlen oka a páciens szüleinek felmentésére irányuló, kényszerű szándék („a kényszer, hogy felmenthessék a páciens szüleit bármiféle felelősség alól”/„*the compulsion to protect the patient's parents from any kind of blame*”).

Elegendő annyit megjegyezni, hogy a semlegesség sohasem jelentett a páciens szenvedéstörténete, átélt és átélésre váró érzelmei iránti közömbösséget, vagy teljes értéksemlegességet. Sokkal inkább az episztemológiai epoché fenomenológiai elvéhez hasonló „önmegtartóztatásról”, a terapeuta személyes intencióinak tudatos felfüggesztéséről van szó annak érdekében, hogy a páciens sokrétű „igazsága” szabadon megmutatkozhasson. Úgy, amiként a maga rejtelmességében van, vagy lenni tud. Millernél nincs rejtély megoldva”/„*the mystery is solved*” – hirdeti fennen), így nincs feltárulás sem. Az igazság előre tudottan a szenvedő, elbitangolt lélek megtérésére vár.

Nem elég, hogy az abúzus lesz minden képzelhető szomatopszichés és pszichoszomatikus állapot végső és egyetlen etiológiai faktora, az abúzus kvázi morálteológiai paradigmája bekebelezi magát a gyógyítást is (az analitikus iskolák mellett a kognitív-viselkedésterápiák és a spirituális-transzperszonális irányzatok is megkapják a magukét).

A milleri szép új világban a terápiát kiemelik abból a nehezen kiküzdött (posztmodern) térből, amit Bion híres instrukciója, vagy a művészetekkel való metaforikus rokonság fémjelez, s ami a kreativitás, az együttes teremtés, a polifonikusság, a dinamikus jelentéstranszformációk, a reflektivitás, a kontextuális érzékenység és az irónia potenciális tere, s autonómiájától megfosztva, teljesen a térítésnek rendelik alá. A megértés és átdolgozás eszköztárának helyébe az emocionalitás „helyes formáinak” elsajátítása lép: neutralitás helyett „ellenézés”, „felháborodás”, „lázadás”/„*revulsion*”, „*indignation*”, „*rebellion*” a gyógyítás/gyógyulás új modelljének vezényszavai („a terápia hordozói”/„*vehicle of therapy*”).

Miller ezzel a pszichoterápia gyakorlatát a posztmodern felől a modern (egyetlen igazság), sőt a premodern irányába (exorcizmus) mozdítaná vissza. Ami önmagában nem lenne probléma, a posztmodern paradigmáinak értéke nem posztmodernségükben, hanem használhatóságukban rejlik.

Egy diskurzust azonban nem csak az határoz meg, amit feltár, hanem az is, amit lehetlenné tesz. Talán itt érhető legkönnyebben tetten Miller okfejtéseinek gyenge pontja: érzések és élmények autentikussága felől eleve elrendelt módon, ám önkényesen határozva, alábecsüli a lélek defenzív manővereinek leleményességét. Nem tudja elképzelni, hogy ami egyszer infantilis kötődésként jelenik meg, máskor autentikus szeretet lehet, míg a „*revulsion*”, „*indignation*”, „*rebellion*” köré szerveződő affektív spektrum elemei ugyanolyan könnyűszerrel állhatnak valamely ijesztő érzelmi igazság elhárításának szolgálatában. (S lehetnek inautentikus minőségükben azután tökéletesen autentikusak. És fordítva. A lélek dolgai nem ritkán ilyen zavarba ejtően inceselkedő természetűek.)

Ezért nem tud érzékeny lenni a saját modellje szempontjából vett „inverz történetre”, amikor a kötődés élményköre nem ellentétpárja az igazságnak, hanem maga az igazság. (lásd Klára történetét a könyvben). Miller polarizál (kötődés vs. igazság), hierarchizál (az igazság a kötődés felett áll) és abszolutizál (viszonyuk rendje feltétlen és változhatatlan). Ebben a keretben jól értelmezhető minden történet, ahol a kötődés nevében traumás igazságok elhárításra kerülnek. Fogalmi eszközei és érzelmi beállítottsága azonban alkalmatlanná teszik arra, hogy igazság, kötődés, élvezet és szenvedés bonyolult viszonyának eltérő mintáit megragadják. S ez egyúttal empátiája és terápiás potenciálja határait is szűkebbre vonja. Azt azonban nem lehet elvitatni, hogy az abúzus világába lépve, éleslátása és megszenvedett bölcsessége megkerülhetetlen.

„Talán nem pótolhatunk mindent, ami gyermekként hiányzott, de felnőttként megtanulhatjuk tisztelni önmagunkat, ahogyan szüleinknek kellett volna. Ez az út vezet önmagunk jobb megértéséhez. Ezzel a tisztelettel kezdődik a bántalmazás következményeinek helyrehozása.”/„*We may not always be able to give ourselves everything we have missed as children, but as adults we can certainly learn to give ourselves the respect, which our parents should have given us. Thus we can learn to understand ourselves better. With respecting ourselves starts the repair of the consequences of mistreatment.*”

De ne feledjük, hogy ami mindenhol visszaköszön, ami mindenhová elkísér bennünket, az valószínűleg az árnyékunk. Ezért, mielőtt az elfojtott vadászatát sürgető térítő düh hullámainak átengednénk magunkat, jusson eszünkbe Alice Miller fiának az igazsága is. „Ami fontos, hogy nézzük a történetünket, ahogyan megéltük, törődünk ennek valóságával. Hogy legyen bátorságunk látni. Nem a bosszúról van itt szó, hanem arról, hogy elkezdjük megérteni, amit nem lehetett, mert nem volt szabad. Én ezt teszem.” („*The point is to look at one's story, how one has experienced it, to deal with that kind of reality. To look, to have the courage to look. That's*

not about revenge. It is about beginning to understand things which used to be forbidden, which were impossible to understand. And I have.”)

Alice Millernek nem volt bátorsága saját élete igazságához. Fia megküzdött érte helyette is. Mélyen ironikus, hogy anyja nélkül nem sikerülhetett volna.

(Akit érdekel Alice Miller tragikus életútja és destruktív személyisége, olvassa el Martin Miller könyvét, Das wahre „Drama des begabten Kindes”: Die Tragödie Alice Millers (Freiburg: Kreuz-Verlag, 2013), vagy a vele készült interjúk egyikét.

A dőlt betűvel kiemelt szövegrészek az alábbi munkákra utalnak:

Alice Miller: A test kiáltása: A szülői bántás hosszú távú következményei. Ursus Libris, 2017.

The Intended Profile (www.alice-miller.com) The Body Never Lies: A Challenge (www.alice-miller.com)

Taking It Personally: Indignation as a Vehicle of Therapy (www.alice-miller.com)

Body and Ethics, Monday December 01, 2003 (www.alice-miller.com)

Martin Miller Talks About His Mother, Alice Miller (Contemporary Psychotherapy, Vol. 7., No. 1., Summer 2015)

A szerzőről: Mislai Attila, filozófus, klinikai szakpszichológus